

Seleucia

Sayı VI -2016

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VI

Olba Kazısı Serisi

Olba Kazısı Serisi
Seleucia VI

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayımına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Salim Aydın
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbay
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepece
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünal
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereke
Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VI
Sayı: 6

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Altan Basım San ve Tic. Ltd. Şti.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi No: 222
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 11968

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 6 | Mayıs 2016

The Question of Romanization – To Be or not To Be (Roman): An Introductory Study

Romalılaşma Sorunu - (Roma) Olmak ya da Olmamak: Bir Ön Değerlendirme

Fikret K. Yegül

11

Olba'da Kremasyon

Cremation Burials in Olba

Tuna Akçay

21

Yelten Asklepiosu

Asclepius of Yelten

Ünal Demirer - Ahmet Yaraş

45

Olba 2015 Kazılarında Yeni Bir Buluntu:

Roma Mozaïği

A New Discovery from Olba Excavations: The Roman Mosaic

Emel Erten

61

Edirne Müzesi'nden Figürlü Madalyona

Sahip Cam Kulp

Glass Handle with Figured Medallion from

Edirne Museum

Emre Taştemür

93

Olba: Tapınak Devletinden Şehir

Devletine

Olba; From Priest State to City State

Mustafa H. Sayar

107

Olba'da Yahudi Varlığının Kanıtı: Menorah

Kabartmalı Sunak

Evidence of Jewish Presence in Olba: Altar with

Carved Menorah

Murat Özyıldırım

119

Olba Kazısında Ele Geçen Erken Bizans Dönemine Ait Bir Tılsım

An Amulet of Early Byzantine Period from Olba Excavations

Gülgün Köroğlu

137

Kuva-yi Milliye Müzesi'nde Yer Alan

Artuklu Beyliği'ne Ait Figür Tasvirli

Sikkeler

Figural Coins of the Artuqids from Kuva-yi

Milliye Museum/Balıkesir

Ceren Ünal - Betül Teoman

161

Olba Manastırı 2015 Yılı Kazıları

ve Kuzey Kilisesi'ndeki Çalışmaların

Değerlendirilmesi

2015 Excavations at Olba Monastery and the Evaluation of the Fieldwork at the North Church

Murat Özyıldırım

181

Olba Manastırı'nda İşlik Kazısı ve

Sonuçların Değerlendirilmesi

The Excavations at the Workshop in Olba

Monastery and its Results

Yavuz Yeğin

203

Kurul Kalesi (Ordu) VI. Mithradates

Dönemi Yerleşimi Üzerine Ön

Değerlendirmeler

Kurul Castle (Ordu) Preliminary Assessment on the Mithradates VI Period Settlement

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay

221

Klazomenai Buluntusu Pişmiş Toprak

"Oturan Kadın" Figürinlerine İlişkin

Düşünceler

Considerations on the "Seated Woman" Terracotta

Figurines from Klazomenai

Aslıhan Özbay

249

Doğu Dağlık Cilicia Mezarları, Olba'dan
Yeni Mezar Tipleri ve Terminoloji
Önerileri
*Tombs in Eastern Rough Cilicia, New Burial
Types from Olba and Suggestions of Terminology*
Tuna Akçay - Burak Erdem
261

Ziyaret Tepe Kalesi ve Nekropolisi'nden
Küçük Arkeolojik Buluntular
*Small Archaeological Finds from Ziyaret Tepe
Castle and Necropolis*
Akın Bingöl
287

Kars-Anı'de Tespit Edilen Savunma
Sistemleri Üzerine Öneriler
*Suggestions on Defense Systems Identified in
Anı, Kars*
Ayhan Yardımcıel
301

Cıngırt Kayası Erken Bizans Dönemi Cam
Buluntuları
*Early Byzantine Glass Findings from Cıngırt
Kayası*
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
319

Mersin Deniz Müzesi'nden Osmanlı
Çeşmesine Ait Taş Tekne
*Ottoman Stone Basin from the Naval Museum
of Mersin*
Candan Ülkü
361

Mersin Olba Antik Kenti - Zooarkeoloji
Çalışmaları
Zooarchaeological Research in Mersin Olba
Okşan Başoğlu
381

Olba Tuğla Örneği: Arkeolojik ve
Arkeometrik Yaklaşım
*Olba Brick Samples: Archaeological and
Archaeometric Approaches*
Murat Özyıldırım - Ali Akın Akyol
395

Olba Kazısı Seramik Buluntuları
Arkeometrik Analizleri
*Archaeometric Analysis of Ceramic Finds from
Olba Excavations*
Ali Akın Akyol - Mahmut Aydın
413

Kitap Tanıtımı Book Review

İnanca Yolculuk Mersin
Ahmet Emirhan Bulut
433

Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En
Eski Kültürleri
Yavuz Yeğin
439

Geçmişten Günümüze Bir Geçit Zeugma
Emel Erten
443

Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri
Murat Özyıldırım
447

Milas Yazıtları Rehberi
Hüseyin Üreten
451

PRAEFATIO

Seleucia dergisinin altıncı sayısını (2016) sizlere sunmaktan gurur duyuyoruz. Her geçen gün dergimize gösterilen ilginin artışından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Olba kazılarını 2015 dönemi çalışmaları bizim için heyecanlı geçti. Sezonun ödülü hiç beklemediğimiz bir yerde ve hiç beklemediğimiz bir anda ortaya çıktı. Bu, manastır kazıları sırasında açığa çıkartılan ve daha erken tarihli bir Roma yapısına ait olan Roma mozağıydı. Önce genç bir hanım görünümüyle Tryphe (lüksün personifikasyonu), sonra genç adam Bios (yaşamın personifikasyonu), son olarak da ilk banyoyu temsil eden bir diğer genç hanım görüldü. Onları biri lir, ikincisi çifte aulos çalan, üçüncüsü de kavalıklarda köpeğiyle koşan eroslar izlediler. Bu mozaik taban Olba'da Severuslar Dönemi'nde yaşanan lüks yaşamı yansıtmaktaydı.

Mozaik taban ile ilgili olarak yapılan değerlendirme ile birlikte Olba kazılarında elde edilen yeni bulguların yer aldığı çalışmalar ve diğer birçok değerli makale bu sayıda yer almaktadır. Meslektaşlarımıza çalışmalarını bizimle paylaşmaktan çekinmedikleri için şükran borçluyuz. Ayrıca, Homer Kitabevi'nin sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia*'yı yayına hazırlayan Sinan Turan'a da teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

We are proud to present the sixth issue (2016) of *Seleucia* and wish to express our gratitude for the growing interest to our journal.

The 2015 season of Olba excavations was an exciting one. We were awarded with a spectacular find at a very unexpected location and at a very unexpected moment. That was a Roman mosaic pavement belonging to an earlier Roman building discovered during the excavations at the monastery. First appeared Tryphe (as a young lady, personification of luxury), later Bios (as a young man, personification of life) came along. The third figure was the personification of the "first bath" represented by another young lady. They all were followed by erotes, one with a lyre, the other playing double aulos, third running with a dog. The mosaic pavement was a reflection of sumptuous life at Olba during the reign of Severans.

The evaluation of the mosaic pavement along with other recent discoveries from Olba excavations as well as many valuable studies on various topics will be presented in this issue. We appreciate our colleagues for not hesitating to share their works with us. Finally, Ayşen Boylu, owner of Homer Books and Sinan Turan who prepared *Seleucia* for publication deserve special thanks from us.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia*, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlır.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. *Seleucia* features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

Olba'da Yahudi Varlığının Kanıtı: Menorah Kabartmalı Sunak

Murat Özyıldırım*

Öz

Örenköy sınırları içinde bulunan Olba kentinde, Prof. Dr. Emel Erten başkanlığındaki arkeolojik kazılar, yerleşimin tarihine yeni ve önemli bulgular vermeyi sürdürmektedir. Cilicia'da Yahudiler hakkında bildiklerimiz, oldukça eski dönemlere kadar gitmektedir. Roma İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü yüzyıllar, Cilicia'da Yahudilere dair bilgilerin yoğunlaştığı dönemdir. Olba'da Yahudilerin yaşadığına dair yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Aynı durum, Olba Manastırı'nda 2015 kazı çalışmalarında bulunan esere kadar arkeolojik malzeme için de böyleydi. Çalışmamız, 2015 yılında gerçekleştirilen Olba Manastırı'ndaki kazılarda bulunan Yahudilere ait bir sunağı ve dolayısıyla bölgede ve kentte Yahudi varlığını incelemekte ve Olba'da Eski Çağ'da Yahudilerin varlığını kanıtlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Isauria, Cilicia, Olba, manastır, menorah.

Evidence of Jewish Presence in Olba: Altar with Carved Menorah

Abstract

Archaeological excavations directed by Prof. Dr. Emel Erten in Olba located in Orenkoy shed light on the history of the settlement. The knowledge of Jews in Cilicia goes back to old Periods. During the Roman Period the data of presence of Jews in Cilicia is increased however there was no information

---

* Okt. Murat Özyıldırım (MA), Mersin Ü., Fen Edebiyat Fak., Arkeoloji Bölümü, 33342 Mersin. E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr. Olba'nın tarihi bakımından özel bir eseri çalışmama izin veren Olba Kazısı başkanımız Prof. Dr. A. Emel Erten'e, araştırmalarımı yönlendiren Prof. Dr. Gülgün Köroğlu'na, Sevim Ayteş Canevello'ya (MA), kaynaklara ulaşmam konusunda yardım eden Arş. Gör. Yavuz Yeğin'e (MA), Mehmet Duruk'a ve eserin fotoğraflarının çekimi için Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay'a candan teşekkürlerimi sunarım.

in written and archaeological sources on Jews in Olba. This changed when artifact was discovered in the Olba Monastery during the 2015 excavation. In this study we will discuss the Jewish altar discovered during the 2015 Olba Monastery excavation and explore the presence of Jews in the region. Carved Menorah on the Altar is evidencing the presence of Jews in Olba during the Antiquity

Keywords: Isauria, Cilicia, Olba, monastery, menorah.

Yahudilerin, Cilicia ile ilişkilerinin çok eski dönemlerden beri var olduğu bilinmektedir. Yazılı kaynaklar, bölgedeki Yahudilerden en erken Hz. Süleyman (MÖ 970 – 928) döneminde söz etmektedir. Bu konuda en eski bilgiler Tevrat'ta yer almaktadır: "... *Süleyman'ın atları Mısır ve Que'den getirilirdi. Krallın tüccarları, atları Que'den satın alırdı...*" (Krallar, I.10. 28) cümlesi, Yahudilerin Cilicia ile en azından ticaret yaptıklarını anlatması bakımından önemlidir. Yine Yahudilerin Cilicia ile ilişkileri, Tevrat'ta Hz. Yunus (MÖ c. IX. yüzyıl) kıssasının anlatıldığı bölümde de izlenebilir; "... *Ne var ki Yunus Rabb'in huzurundan Tarşiş'e kaçmaya kalkıştı. Yafâ'ya inip Tarşiş'e giden bir gemi buldu. Ücretini ödeyip gemiye bindi. Rabb'den uzaklaşmak için Tarşiş'e doğru yola çıktı...*" (Yunus, I. 3). Yahudi tarihçi Flavius Iosephus (c. 37 – 100), *Antiquitates Iudaeae* adlı eserinde Tevrat'taki bu bölümü Yunanca kaleme almakta ve Tarşiş'i Tarsus olarak belirtmektedir¹. Yazılı kaynaklar uzun bir dönem bölgedeki Yahudi varlığından söz etmezler. III. Antiochus (MÖ 223 – 187) Mesopotamia ve Babylonia'dan kendisine sadık iki bin Yahudi aileyi, Küçük Asia'ya getirirse de bu ailelerin hangi kentlere yerleştirildiği kaynaklarda yer almamaktadır².

Roma ile Yahudiler arasındaki ilk resmi ilişkiler, MÖ 139'da Iudaea (Yahuda / Haşmoni) Krallığı ile imzalanan dostluk anlaşmasıyla başlamıştır³. Seleucus ve Ptolemaeus devletleri arasında kalan Yahudiler, Roma'yı güçlü bir müttefik olarak görmüşlerdir. Seleucusların MÖ 63'te Roma tarafından ortadan kaldırılması ve Iudaea'nın Roma'ya bağlı vasal krallık statüsü kazanması aynı dönemde olmuştur. Museviliğin Roma tarafından "*religio licita* = meşru dinler" arasında kabul edilmesi

---

1 Ayteş – Canevello, *Antiquitates Iudaicae*'dan çeviriyi yayınlamıştır, bkz.; Ayteş Canevello 2012,122.

2 Kraabel 1968; Ayteş Canevello 2012, 123.

3 Sivrioğlu 2015, 101.

ile Yahudiler, rahat hareket edebilme imkânı bularak Doğu Akdeniz havzasında yayılmaya ve Yahudi diasporası oluşmaya başlamıştır⁴.

Romalılar, Iudaea'da Yahudilerin vasal krallarının yönetimine başlangıçta izin vermişse de Yahudi isyanları⁵ bu ilişkileri sıkıntıya sokmuştur. Romalılar, Yahudi isyanlarına kadar Yahudilerin kendi inançlarında yaşamalarına müsamaha gösterdikleri gibi Roma İmparatorluğu, Yahudilere “*civis Romanus* = Roma yurttaşı” olma hakkını da vermiştir. Bunun Cilicia'da en iyi bilinen örneği, Tarsuslu Paulus'tur. Tarsus'taki Yahudi topluluğu içinde ailesi ile birlikte yaşayan Paulus'un MS I. yüzyılda kendisinin Roma yurttaşı olduğunu bizzat ifade etmesi (*Actus apostolorum* XXII, 25, 27 ve 28), hem Cilicia'da Yahudi varlığı hem de bir Yahudi'nin Roma yurttaşı da olabildiğini göstermesi bakımından önemlidir⁶. Ancak Romalılarla Yahudilerin ilişkileri, her zaman barış içinde gitmez. Yahudilerin Palaestina'da büyük karışıklıklara yol açan MS 70'deki isyanı, ilişkileri büyük bir çıkmaza sürükler. Yahudilerin MS 66 – 70 arasında süren isyanının son halkasında Hierosolyma (Kudüs), beş ay boyunca kuşatılır. İmparator Caesar Vespasianus Augustus'un (9 – 79) oğlu Titus'un (daha sonra İmparator Titus, 39 – 81) komutasında Roma İmparatorluğu'nun ordusu, Palaestina'da Hierosolyma'yı yağmalar, isyana katılan yüz binlerce Yahudi'yi öldürür veya esir alır⁷. Süleyman Tapınağı⁸, Romalı askerler tarafından yerle bir edilir, mukaddes eşyalar ganimet olarak Roma'ya götürülür ve başkentte düzenlenen görkemli zafer alayında halka gösterilir.

Palaestina'da kazanılan bu büyük zaferin anısına Domitianus tarafından 82 yılında Roma'da bir zafer takı yaptırılır. Oldukça görkemli Zafer Takı, Velia Tepesi'nde, zaferlerden sonra düzenlenen törenlerde muzaffer komutanlar tarafından kullanılan *Via sacra*'nın hemen yanındadır. Domitianus, ölen ağabeyi Titus'u taştan, müstakil anıtsal kemer olan bu takla onurlandırmaktadır⁹. Zafer Takı'nın üzerindeki Latince

4 Sivrioğlu 2015, ibid.

5 İsyânların tümü Iudaea'da gerçekleşir. Birincisi İbranca *ba-Mered Ha-Gadol* olarak anılan Büyük İsyân (66 – 73), ikincisi Kitos Savaşı (115 – 117) ile gerçekleşen ve üçüncüsü ise *mered bar – kokhba* (132 – 135) adıyla anılan isyandır ve Romalıların yaptığı büyük katliamlarla sonuçlanır. Daha sonra, IV. - V. ve VII. yüzyıllarda Yahudiler, Doğu Roma'ya karşı yine isyan ederler.

6 *Actus apostolorum*'un (*Elçilerin İşleri*) Latince'den çevirisi ile Tarsuslu Paulus'un yaşam öyküsünü son derece kapsamlı inceleyen çalışma için bkz.; Dürüşken 2003.

7 Tacitus ve Eusebius, bu sayıyı milyonlarla ifade etmektedir. Goldhill 2011, 11 ve 12.

8 Süleyman Tapınağı ile ilgili bilgiler için bkz.; Goldhill 2011.

9 Gates 2015, 495. Titus Takı, mimar Guiseppe Valadier tarafından 19. yüzyılda restore edilmiştir.

yazıtta “*Senatus Populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani filio Vespasiano Augusto = Roma Senatus’u ve halkı, tanrısal Vespasianus’un oğlu tanrısal Titus Vespasianus Augustus’a (adadı)*” yazmaktadır. Titus Flavius Vespasianus Zafer Takı, Vespasianus ve oğlu Titus’un bastırıldığı Yahudi isyanını anmaktadır. “Titus Tak”ı olarak da anılan bu tak, Romalıların Yahudilerin mukaddes eşyalarını yağmaladıklarını gösteren betimlere sahip olması bakımından hayli ilginçtir. Kemerli geçidin içinde iki rölyef heykelli panel, kazanılan zaferin ardından Roma’da düzenlenen törenden iki sahneyi betimler. İki sahnedeki Romalı askerler, kemerin iç kısmında, karşılıklı ve batıya, Capitolinum Tepesi’ndeki Iuppiter Tapınağı’na doğru yürümektedir. İlk sahnede Venus, Roma kentinin dışı kişileştirmesi olan Roma tarafından yönlendirilen *quadrigae* (dört atlı araba) üzerinde bulunan muzaffer Titus’a zafer tacını takmakta ve aynı zamanda Titus’u karşılamaktadır. *Quadrigae* çevresinde mızraklı askerler yer almakta ve bütün figürler, ayakta değişik hareketlerle betimlenmektedir.

Diğer sahne, Yahudilerin mukaddes eşyalarının geçit törenindeki durumunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Süleyman Tapınağı’ndan alınan dev bir menorah¹⁰ (Yedi Kollu Şamdan), Romalı askerlerin elindedir ve sahnede en dikkat çeken öge olarak yer almaktadır (Lev. 1). Yine Hierosolyma’dan getirilen, Yahudilere ait tören boruları ve bir masa üzerinde taşınan kurban aletleri, başka bazı dinî eşyalarla birlikte görülmektedir. Burada özellikle büyük menorahı götüren Romalı askerler, görkemiyle dikkati çeken menorahı güçlülkle kaldırır şekilde betimlenmektedir.

Bütün bu kargaşadan nasıl etkilendikleri konusunda kaynaklarda bilgi bulunmayan Cilicia Yahudileri, Romalıların vergi yüküyle karşı karşıya

10 İbranca menora veya menorah, Yahudilerin mukaddes imgesidir. Tevrat’ın Çıkış (31 – 40) bölümünde menorahın nasıl yapılacağı hakkında açık bilgiler bulunmaktadır: “...Saf altından bir şamdan yapacaksın. Şamdanı dövme işi yapacaksın. Gövdesi ve ondan çıkan kolları, çanakları, tomurcukları ve goncaları olacak. Üç kol bir yandan, üç kol da diğer yandan olmak üzere gövdeden altı kol çıkacak. Üç kolun her birinde badem çiçeğinininkine benzer üç çanak olacak, aralarında birer tomurcukla gonca bulunacak; diğer üç kolun da her birinde badem çiçeğinininkine benzer üç çanak olacak, aralarında birer tomurcukla gonca bulunacak. Şamdandan çıkan altı kol bu şekilde olacak. Şamdanın gövdesinde badem çiçeğinininkine benzer dört çanak olacak; aralarında tomurcuklarla goncalar bulunacak. İlk çift kolun altındaki tomurcuk, ikinci çift kolun altındaki tomurcuk ve üçüncü çift kolun altındaki tomurcuk gövdeden çıkacak. Şamdanın gövdesinden çıkan altı kol da böyle olacak. Kollar ve tomurcuklar gövdeden çıkacak. Şamdan saf altından olacak; dövme işi olarak tek parça yapılacak. Şamdan için yedi kandil yapacaksın; kandiller yakılacak ve şamdanın önündeki alanı aydınlatacak. Fital maşaları ve tablalar saf altından olacak. Şamdan tüm bu takımıyla birlikte bir talentum saf altından yapılacak. Bunları, dağda sana gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et...”

kalsalar da Cilicia'da güçsüz bir azınlık değillerdir¹¹. Birey olarak önemli mevkilere gelebilmektedirler. Corycus ve Tarsus'taki mezar yazıtlarından, şehir meclisi üyesi olan bazı Yahudilerin isimlerinin öğrenilmesi, bölgedeki Yahudilerin kendi sorunlarını yüksek makamlara kendilerinden birilerinin aracılığıyla iletme fırsatı bulabilmelerini sağlamaktadır. Bu mezar yazıtlarında, Cilicia'da zengin ve prestij sahibi Yahudilerin bulunduğu, Cilicia'nın politik hayatında Yahudilerin de söz sahibi olduğu görülmektedir.

Yahudiler, çeşitli dinî sembolleri yaşadıkları yerlerde bıraktıkları eserlerde kendi kimliklerini göstermek için kullanmışlardır. Menorah, havra, sinagog ve mezar taşlarında boyama veya kabartma olarak en çok kullanılan Yahudi sembollerinden biri hatta birincisidir ve aynı zamanda menorah, Yahudilerin Iudaea'ya, Hierosolyma'ya olan bağlılığını simgelemektedir¹². Isauria ve Cilicia'da Seleucia ad Calycadnum (Silifke), Corycus (Kızkalesi), Diocaesarea'da (Uzuncaburç) bulunan boyama veya kabartma biçiminde menorah betimleri, bazen Yunanca *Ioudaios* ya da *Iuodaia* yazısı ile birlikte bazen tek olarak görülmekte ve Cilicia'da Yahudilerin yaşadığı yerleşimlere de işaret etmektedir¹³. Öte yandan Cilicia'da, Sömek Athena kabartmasının olduğu ana kaya üzerinde yine kabartma olarak bir menorah bulunmaktadır (Lev. 2).

Olba'nın en yakın komşusu Diocaesarea'da Yahudilerin varlığına ait arkeolojik veriler, lahit kapaklarında yer alan boyama tekniği ile işlenmiş menorah betimler ile kendini göstermektedir¹⁴. Diocaesarea'nın batısında yer alan *nekropolis* alanında üç adet *arcosolium* üzerinde menorah betimi tespit edilmiştir. Burada Linnemann'ın M24 olarak adlandırdığı mezar-daki lahit kapağında menorah işlenmiş, diğer iki mezarda ise menorah betimi cephede yer almaktadır¹⁵. Batıdaki *nekropolis*de yer alan *arcosolium* mezarlardan L69'da bir yazıt ve yazıtın yanında yer alan menorahın kırmızı boya ile yapılmıştır. Yazıt ve kırmızı boya ile yapılan menorah betiminden mezarın Yahudilere ait olduğu anlaşılmaktadır. *Nekropolis*deki menorahı Cilicia'daki diğer menorah örneklerinden ayıran özellik, sandık formu bir kaide üzerinde durmasıdır ve bu biçimde bölgede boyama

11 Yahudilerin Roma'ya vergi ödemesine dair bkz.; Ayteş Canevello 2012, 127 – 128.

12 Fine 1979,159

13 Frey 1959, 39-134; Ameling 2004, 492 – 533; Ayteş Canevello – Özyıldırım 2013, 247; *Iudaios*'un yerini Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi'nde *Hebraios* kullanımı alır.

14 Linnemann 2013, 106.

15 Linnemann 2013, ibid.

olarak bilinen tek örnektir¹⁶. Diğer menorah olan N7, taşın üzerine 2 cm derinlikte olacak şekilde oyulmuş olup, kırmızı ile boyanmıştır (Lev. 3). Yahudiliğe ait bu tür betimlere Roma İmparatorluğu döneminde Küçük Asia'da çeşitli kentlerde rastlanmaktadır. Yahudiler, pagan ya da Hıristiyanlarla birlikte yaşarken ayrı bir Yahudi *nekropolis* oluşturmayı tercih etmemektedir¹⁷. Yahudiler, ölülerini diğer dinlerin *nekropolis*lerinde gömmeyi ve mezarlarında Museviliğe ait simgeleri kullanmayı tercih etmektedirler. Böylece Yahudiler, diğer inanç topluluklarından aynı mezarlıkta olmalarına karşın ayrıştıklarını bu biçimde ortaya koymaktadırlar. Bu örnekler, Diocaesarea'daki Yahudilerin bulunduğunu göstermeleri bakımından önemlidir.

Cilicia'da Yahudilerin ayrı *nekropolis* oluşturmayı, Hıristiyan çoğunluğun arasında azınlık oldukları toplumlarda ayrılığa yol açıp dikkat çekmemek için tercih etmedikleri açıktır. Nitekim Cilicia'da şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bir Yahudi *nekropolis*ine dair belirleme yapılmamıştır.

Diocaesarea'nın *nekropolis*inde Yahudi imgelerinin betimlenmesi, farklı inançlardan oluşan çevrenin baskısının bu topluluk için en azından betimlerin kullanıldığı dönemde Cilicia'da olmadığını göstermektedir. Ancak üzerinde düşünülmesi gereken bir ayrıntı da vardır, şöyle; Cilicia'da Musevi dinî imgelerinin kullanımına dair örnekler bulunmakta ve aynı zamanda Yahudilere ait mezarlarda Yunanca yazılmış Yahudi isimleri okunmakta hatta bazılarının meslekleri de öğrenilmektedir. Buna mukabil, Cilicia'daki hiçbir yazıtta İbranca kullanımının görülmemesi durumu ilginç yapmaktadır¹⁸. Bölgedeki Yahudiler, günlük yaşamlarında tümüyle Yunanca konuşmuş olabilir mi¹⁹? İbranca ismi Shaul olan Tarsuslu Paulus'un, İbranca aldığı kuşkusuz olan dini eğitimi için Iudaea'ya ailesi tarafından gönderilmesi, Cilicia'daki Yahudilerin kendi mukaddes toprakları ile dinî ilişkilerini canlı tuttuklarını göstermektedir²⁰. Dola-

16 Linnemann 2013, ibid.

17 Keil – Wilhelm 1931, 120; Williams 1994, 278.

18 Bölgede yüzey araştırmaları yapan Sn. Prof. Dr. Mustafa H. Sayar da araştırmalarında İbranca yazıtta rastlamadığını görüşmemizde belirtmiştir.

19 Hellenistik Dönem'de Ptolemaeusların Yahudileri Yunan kültürü içinde eritmeye yönelik özellikle Alexandria maior'da (İskenderiye) çabaları bulunmaktadır. Böylece kentteki Yahudiler, Eski Yunanca isimler alır, Eski Yunancayı gündelik konuşma dili ve ibadet dili olarak kullanmaya başladıkları gibi Tevrat'ın ilk beş kitabının Yunancaya, *Septuaginta* (Lat. *Yetmişler*) adıyla bilinen ünlü tercümesi de Alexandria maior'da aynı dönemde yapılır. Ancak Alexandria maior'daki uç bir örnektir ve Iudaea'da tamamen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu konuda bkz.; Sivrioğlu 2015, 100.

20 Dürüşken 2003, 12.

yısıyla Cilicia'da İbranca'nın tümünden kaybolduğunu söylemek, iddiadan ibaret kalacak bir söylemdir. Öte yandan *Imperium Romanum* içinde Hıristiyanlığın güçlenmesiyle Hz. İsa'nın katili olarak görülen Yahudilere karşı belirgin bir tavır değişikliği de IV. ve V. yüzyıllarda birçok örnekleriyle görülmektedir²¹. Bu bakımdan İbranca yazıtlara Cilicia'da rastlanmamış olması ve Yahudi isimlerinin Yunanca olarak yazılması nedeniyle bölgedeki Yahudilere karşı "sınırlı hoşgörü" gösterildiğinden söz etmek bugüne kadar bulunan yazıtlar ışığında daha doğrudur.

Cilicia'da diğer inançlarla bölgedeki Yahudilerin dinî inancı arasında bir ilişki bulunduğu, günümüze ulaşan az sayıda arkeolojik verinin yorumlanması ile öğrenilmektedir. Farklı kültürlerin birlikte yaşadığı birçok toplumda olduğu gibi karşılıklı etkileşim, ayrı dinlere mensup bulunmalarına karşın Cilicia'daki topluluklar arasında da olmuştur. Bunun ilginç örneklerinden biri, Silifke Müzesi'nde bulunan ve MS IV. - V. yüzyıllara tarihlenen sunaktaki menorah kabartmasıdır²² (Lev. 4). Menorah, iki insan kulağıyla birlikte betimlenerek Yahudi ve pagan temalarının iç içe olduğu bir sembol oluşturmaktadır. Söz konusu dörtgen biçimli sunak üzerinde beş kollu bir menorah ile her iki yan yüzde birer kulak bulunmaktadır²³. Sunağın alt bölümünde Eski Yunanca "Eukhen = İşitti" yazılıdır ki "duaları duyan Tanrı"yı anlamlandırmaktadır²⁴. Tevrat'ta kulak, insanoglu ile Tanrı arasında bir araçtır ve sık sık çeşitli ayetlerde zikredilmektedir: "...Sözlerime kulak ver Ya Rab abıma bak. Ya Rab sabahleyin sesimi işiteceksin..." (Mezmurlar I. 5. 2), "... Duamı işit Ya Rab ve feryadıma kulak ver..." (Mezmurlar I. 39. 12), "... Ya Rab hakkı dinle, feryadımı işit..." (Mezmurlar I. 17. 1.)²⁵. Özellikle Aegyptus'ta (Mısır) paganlar, dualarını bazen tek bazen de çift kulakla simgelenen ve bu kulakların tanrı ya da tanrıçaya ait olduğu düşünülen betimlemelere yapmışlardır²⁶. Tarihleri MÖ II ve III. yüzyıla giden bazı Cilicia kent sikkelerinde Isis ve Serapis betimlerinin oluşu Aegyptus'un bölgedeki

21 Sivrioğlu 2015, 104 ve 105.

22 Eserin kapsamlı olarak incelenerek yayınlanması ve üzerindeki kabartmanın ilk kez menorah olarak saptanması Dagron - Fiessel tarafından yapılmıştır, bkz.; Dagron Fiessel 1987, 39.

23 Uzuncaburç'tan Silifke Müzesi'ne 03. 3. 1964 tarihinde getirilen eserin (Env. No: 138) kapsamlı olarak incelenerek yayınlanması ve üzerindeki kabartmanın ilk kez menorah olarak saptanması, Dagron - Fiessel tarafından yapılmıştır, bkz.; Dagron Fiessel 1987, 38 ve 39.

24 Bu örnekte beşinci kol için bir yıldız kullanıldığı görülmektedir, bu konuda bkz.; Dagron - Fiessel 1987, 38; Ameling 2004, 498 ve 499. Ayrıca, çalışmamızda bkz.; dipnot 11.

25 Tevrat'ın tercümelere için Kitabı Mukaddes Şti. tarafından 1969 yılında basılan *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Abit* kullanılmıştır.

26 Dagron-Fiessel 1987, 39; Haken 1955, 172.

etkisini göstermektedir. Bu bakımdan, incelenen örnekte Cilicia'da Mısır tanrı ve tanrıçalarının tapımlarına ait bazı izler görülebilmektedir²⁷. Söz konusu menorah kabartmalı sunak, müzeye Uzuncaburç'tan (Diocaesarea) getirilmişse de bir kazı sonucu bulunmamıştır ve yerleşimin neresinden getirildiği bilinmemektedir. Bu bakımdan, Olba Manastırı'ndaki kazılarda ele geçen menorah kabartmalı sunak ise Cilicia'daki (Geç Antik Çağ için Isauria'daki) bir kentte sürdürülen arkeolojik bir kazıda bulunduğundan ayrıca önem kazanmaktadır.

Olba, Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde yeni dinin güçlü yayılım gösterdiği bölge merkezlerinden biridir, yazılı kaynaklarda Olba'da Hıristiyanlığa dair bilgiler I. yüzyıla kadar gitmekte hatta I yüzyılda Seleucia ad Claycadnum'da yaşayan Azize Thecla'nın mucizelerinde Olbalı bir çocuk konu edilmektedir²⁸. Olba'daki manastır, kentin Hıristiyan geçişinin önemli bir göstergesi olarak bulunmaktadır. Arkeolojik kazılar, manastırın planının revize edilmesini sağladığı gibi yeni buluntularla kentin ve dolayısıyla bölgenin Erken Hıristiyanlık Dönemi'ni aydınlatmayı sürdürmektedir²⁹.

Olba Manastırı'nda 2015 yılında gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda Silifke Müzesi'ndeki sunakla karşılaştırılabilecek bir sunak bulunmuştur. Manastır yapısı içinde, merkezde gerçekleştirilen kazılarda M4 açmasındaki döküntü topraktan ele geçen sunak, üç yüzünde bulunan betimlerle dikkati çekmektedir³⁰ (Lev. 5a, 5b, 5c). M4 açmasında güney duvarından 30 cm ve batı duvarından 40 cm uzaklıkta 169 cm derinlikte ele geçen eser, kireç taşından yapılmıştır ve kırıklar nedeniyle yüzler birbirine eşit büyüklükte değildir. En geniş yüzeyden (a) alınan ölçüleri 10.7 x 10.4 cm olduğunu göstermektedir (Lev. 6). Bazı bölümleri kırık olan sunağın üç yüzünde kabartma bulunmakta bir yüzünde herhangi bir betim yer almamaktadır.

Olba Manastırı'nda bulunan eserin A yüzünde belirgin bir menorah kabartması vardır, Silifke Müzesi'ndeki örnekle ve Sömek Athena kabartmasının yanında yer alan menorah kabartmasıyla benzerlik göstermektedir. Müzedeki yüksek kabartma örneğinde beş kollu menorah

27 Magie 1953, ibid.

28 Olbalı çocuk ile ilgili mucizenin Eski Yunanca'dan ilk kez Türkçeye tercümesi için bkz.; Ayteş Canevello 2015, 185 – 196.

29 Bu konuda bkz.; Özyıldırım 2003; Özyıldırım – Ünalın 2011; Özyıldırım 2012; Özyıldırım 2013; Özyıldırım 2015; Özyıldırım 2016.

30 Manastırda 2015 yılında gerçekleştirilen kazılar için Seleucia ad Claycadnum VI'da ayrıntılı bilgiler verilmektedir, bkz.; Özyıldırım 2016.

belirgindir ancak Olba'daki alçak kabartma eserde dört kol görünmekte ve menorahın bir kolu tahrip olmuş durumdadır.

Olba Manastırı'nda bulunan eserin B yüzünde lulav bitkisinin üç yaprağı bulunmaktadır. Lulav, Yahudilerin evlerinden çıkıp bir hafta çardak altında yaşadığı, Yahudilerin Hz. Musa'nın (MÖ c. XIII. yüzyıl) döneminde çölde geçirdikleri kırk yılı hatırladıkları Sukot (çadırlar, tekili, suka: çadır) Bayramı gibi birçok bayramlarının vazgeçilmez öğesidir. Lulav, bazı kaynaklarda palmiye bazılarında hurma dalı olarak geçmekte ve bitkinin insanın belkemiğini veya omurgasını simgelediği kabul edilmektedir.

Olba Manastırı'nda bulunan eserin C yüzü hayli ilginçtir, çevrilmiş olduğunu düşündüğümüz bir kadehin sadece kaide kısmı günümüze sağlam durumda ulaşmıştır. Iudaea'da, MÖ geç I. - MS I. yüzyıl sonlarına tarihlenen bir Yahudi sikkesinde³¹ ön yüzde yer alan kadehin kaide bölümü ile Olba'da bulunan taş eserdeki bölüm birbirine çok benzer kabartmaya sahiptir (Lev. 7).

Olba Manastırı'nda bulunan eserin D yüzünde herhangi bir kabartma görülmemektedir. Üst yüzey düzlenmiştir, eserin alt bölümü kırıktır.

Bütün bu betimlerin birbiriyle ilişkisi nasıldır? Yukarıda sözü edilen Iudaea sikkelerinin üzerindeki kadeh ve lulav, başka birçok örnekte birlikte betimlenmekte ve Sukot Bayramı'na işaret etmektedir. Bu satırların yazarı, sunağın Yahudilerin Sukot Bayramı ile ilişkisi olduğunu önermektedir. Yahudi bayramlarından biri olan Sukot Bayramı, önemli veriler sunmaktadır. Sukot Bayramı'nda gerçekleştirilen libasyon, Olba'da bulunan sunaktaki betimlerin birbiriyle ilişkisini açıklamamıza yardımcı olabilir³². Hasat ve bereketle de ilişkili olan bu bayramın özelliği, neşeli geçmesidir. Olba'daki sunak, bu bayramın içeriğiyle özdeşleşmektedir. Sukot Bayramı şerefine bayram mumları yakılmaktadır ve dolayısıyla sunakta A yüzünde yer alan menorahın simgelediği şey, hem bu hem de Musevilik olmalıdır. Bayramın bir diğer özelliği lulav ile ilgisidir; bu bayramda lulav, tek başına değil üç ayrı bitki ile birlikte kullanılsa da genel olarak Yahudiliğin en değer verdiği bitki olduğu bilinmektedir. Olba'daki eserin B yüzünde yer alan bitki, lulav olarak –Prof. Dr. Gülgün Köroğlu'nun önerisiyle– tarafımızdan değerlendirilmekte ve bu dinî özelliği nedeniyle sunakta yer aldığı önerilmektedir. Olba'da eserin

31 SNG Vol: VI 1950 Fitzwilliam Museum.

32 Tapınaklar döneminden beri kutlanan bayram, Flavius Iosephus'un yaşadığı I. yüzyılda ve bugün hala kutlanmaya devam etmektedir, bu konuda bkz.; Spaulding 2009, 66. Cilicia'da libasyon üzerine bkz. Akçay 2015.

C yüzünde bulunan kırık durumdaki kaide, bir kadehe³³ aittir ve sıvının kadehten aşağı doğru dökülür biçimde betimlenmesini göstermektedir. Tekrar Sukot Bayramı'na dönecek olursak, Süleyman Tapınağı'nın sağlam olduğu dönemlerden beri Yahudiler, bu bayramda tapınağa veya akarsu kıyısına giderek "Su Kurbanı" gerçekleştirmektedir. Tanrı'ya adanan suyun *mizbeahın* (sunağın / altarın) üzerine dökülerek gelecek yılın yağışlı, bereketli olması için sunuda bulunulmaktadır³⁴. Sukot Bayramı'ndaki ritüellere sıradan Yahudiler iştirak edebilmekte ancak altara su dökme işini yalnızca hahamlar gerçekleştirebilmektedir³⁵.

Olba kazılarında ele geçen menorah kabartmalı sunak, Olba'da Yahudilerin yaşadığını kanıtlayan ilk buluntu olması bakımından bölge ve kent arkeolojisi açısından oldukça önemli bir eser olarak bu satırlar aracılığıyla ilk kez yayınlanmaktadır (Lev. 8). Olba, bulunan sunak ile birlikte IV. - V. yüzyıllarda Cilicia'da Yahudilerin yaşadığı kentler arasındaki yerini almaktadır.

---

33 Sukot'ta altara dökülen suyun miktarı için bir ölçü gereklidir, bkz., Steinberg 2007, 130.

34 Sukot Bayramı'nın bugün Yahudiler arasında kutlanması hakkında bilgiler için bkz.; Doenyas 2013. Aynı yerde Sukot Bayramı için Doenyas, "... *Su için yargulandığımız ve Tanrı'ya dua ettiğimiz dönemdir...*" cümlesi ile bayramda suyun önemini vurgulamaktadır. Libasyon, bu bayramda her zaman su ile gerçekleşmez, Eski Çağ'da altara bazen şarap döküldüğünü de kaynaklar yazmaktadır, bkz.; Steinberg 2007, 130.

35 Spaulding 2009, 65. Tevrat'ta libasyonun ne şekilde olacağına dair bilgi yer almazken Talmud'da suyu altara veya hahamın ayağına döktüğü bilgisi bulunmaktadır, bkz.; Spaulding 2009, ibid.

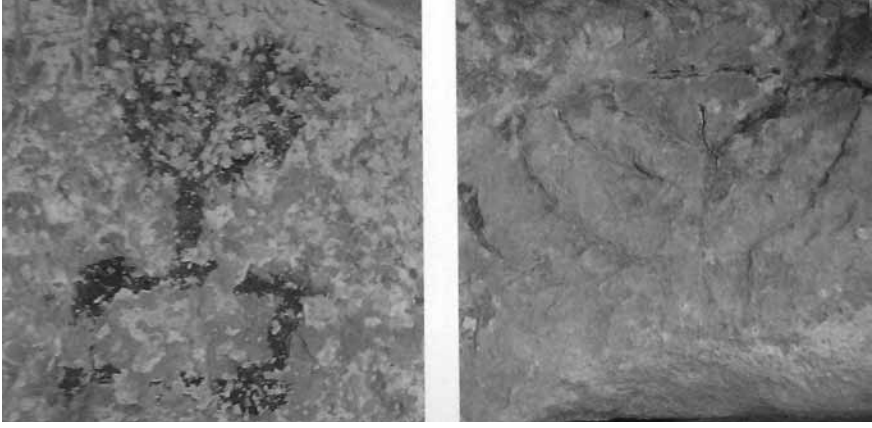
Levhalar

Lev. 1 Titus Zafer Takı'nda menorahı taşıyan Romalı askerler (<http://www.bible-history.com/archaeology/rome/arch-titus-menorah-1.html>).

Lev. 2 Sömek Athena kabartmasının yanında bulunan menorah.

Lev. 3 Diocaesarea, L69 ve N7 mezarlardaki menorahlar (Linnemann, 2013, tafel 59).

Lev. 4 Silifke Müzesi'nde bulunan
menorahlı sunak (Dagron Fiessel 1987,
Planche VII, No: 14).

Lev. 5a Sunak üzerinde menorah betimi
(Fot. Dr. Tuna Akçay).

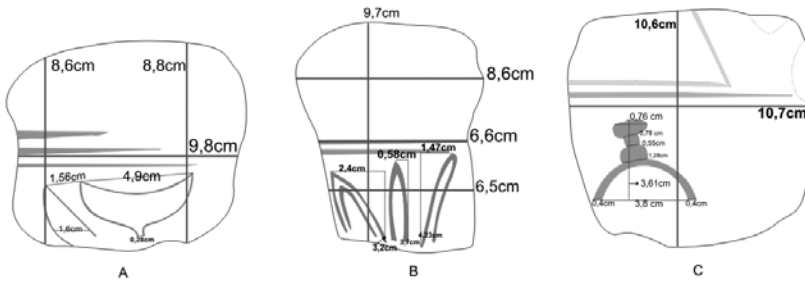

Lev. 5b Sunak üzerinde lulav bitkisi
betimi (Fot. Dr. Tuna Akçay).

Lev. 5c Sunak üzerinde çevrilmiş kadeh
betimi (Fot. Dr. Tuna Akçay).

MANASTIR
M4-BATI KESİT
DOĞU TOPRAK -169 CM
21.07.2015
TE-M4.01

Menorah Kabartmalı Sunak

Çizim: Gizem KAFADAR

Lev. 6 Menorah kabartmalı sunağın çizim ve ölçüleri.

Lev. 7 Iudaea sikkesi (SNG Volum VI 1950, Fitzwilliam Musuem, şurada: http://www.s110120695.websitehome.co.uk/PHP/SNG_PHP/04_03_Reply.php?Series=SNGuk&AccessionNo=0602_1950).

Lev. 8 Olba Kazılarında bulunan menorah kabartmalı sunak (Fot. Dr. Tuna Akçay).

Kaynakça

Akçay 2016

Akçay, T., Olba'da Ölü Kültü (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. E. Erten,), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ameling 2004

Ameling, W., *Inscriptiones Judaicae Orientis II: Kleinasiens*; Mohr Siebeck: Tübingen.

Ayteş Canevello 2011

Ayteş Canevello, S., "Some Observations on Monotheism in Cilicia", Seleucia ad Calycadnum I, Tan Kitabevi, Ankara.

Ayteş Canevello 2012

Ayteş Canevello, S., "MÖ II – MS IV. Yüzyıllar Arasında Cilicia'da Yahudiler", Seleucia ad Calycadnum II, Tan Kitabevi, Ankara.

Ayteş Canevello - Özyıldırım 2013

Ayteş, Canevello S., - Özyıldırım, M., "Seleucia under One God: Christianity in Seleucia in the Early Christian era", *Rough Cilicia* (Edt. by Hoff and Townsend) Proceedings of an International Conference held at Lincoln, Nebraska, October 2007, Oxford, UK.

Ayteş Canevello 2015

Ayteş Canevello, S., "Şifaverici Azize Thecla: Mucizeler ve Olbalı Çocuk", Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı Serisi Homer Kitabevi, İstanbul.

Dagron – Feissel 1987

Dagron, G., - Feissel D., *Inscriptions de Cilicie*, Paris.

Doenyas 2013

Doenyas, N., şurada: http://www.salom.com.tr/haber-88350_yahudi_aleminin__sukot_bayrami_19_eylul.html.

Dürüşken 2003

Dürüşken, Ç., *Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları*, Homer Kitabevi, İstanbul.

Fine 1979

Fine, S., *Art and Judaism in the Greco-Roman World: toward a new Jewish Archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Frey 1952

Frey, J., B., *Corpus Inscriptionum Judaicarum: Asie-Afrique, Volume 2*, Citta del Vaticano: Pontificio Istituto di Archeologia, 1952.

Gates 2015

Gates, C., *Antik Kentler Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel*

Yaşamın Arkeolojisi, Koç Üniversitesi Yay. (KÜY), İstanbul.

Goldhill 2011

Goldhill, S., *Kudüs Tapınağı* (Çev. İ. Şener), Doruk Yay., İstanbul.

Haken 1955

Haken, R., "Bronze Votive Ears dedicated to Isis" in *Studia Antiqua. Sumpribus Academiae Scientiarum Bohemoslovenicae*, Pragae.

Keil - Wilhelm 1931

Keil, J., - A., Wilelm., *MAMA Vol. III*, Manchester.

Kraabel 1968

Kraabel, T., *Judaism in Western Asia Minor under the Roman Empire with a Preliminary Study of The Jewish Community at Sardis*, Lydia, Harvard Dissertation.

Linnemann 2013

Linnemann, J.C., *Die Nekropolen von Diokaisareia*, De Gruyter, Berlin.

Magie 1953

Magie, D., "Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins," *AJA*, 57.

Özyıldırım 2003

Özyıldırım, M., "İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Döneminde Olba, Sözcüğün Değişik Kullanımları", *Olba VIII*, Mersin.

Özyıldırım – Ünalın 2011

Özyıldırım, M. - Ünalın, H., S., "Isauria Dağlarında Hıristiyan Manastırcılığının Bir Örneği: Olba Manastırı", *Seleucia ad Calycadnum I*, Tan Kitabevi, Ankara.

Özyıldırım 2012

Özyıldırım, M., "Olba Manastırı Hakkında Arkeolojik ve Yazınsal Yeni Bilgiler", *Seleucia ad Calycadnum II*, Tan Kitabevi, Ankara.

Özyıldırım 2013

Özyıldırım, M., "Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler", *Seleucia ad Calycadnum III*, Olba Kazısı Serisi Homer Kitabevi, İstanbul.

Özyıldırım 2015

Özyıldırım, M., "Olba Manastırı 2014 Yılı Kazı Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *Seleucia ad Calycadnum V*, Olba Kazısı Serisi Homer Kitabevi, İstanbul.

Özyıldırım 2016

Özyıldırım, M., "Olba Manastırı 2015 Yılı Kazı Çalışmalarının Değerlendirilmesi", *Seleucia ad Calycadnum VI*, Olba Kazısı Serisi Homer Kitabevi, İstanbul.

SNG

SNG Volum VI 1950, Fitzwilliam Musuem şurada: http://www.s110120695.websitehome.co.uk/PHP/SNG_PHP/04_03_Reply.php?Series=SNGuk&AccessionNo=0602_1950.

Sivrioğlu 2015

Sivrioğlu, U., T., "Bizans İmparatorluğu'nda Yahudiler (MS 330 - 1453)", History Studies JHS, Volume 7 Special Issue on Byzantine.

Spaulding 2009

Spaulding, B. M., *Commemorative Identities: Jewish Social Memory and the Johannine Feast of Booths* (The Library of New Testament Studies), GB.

Steinberg 2007

Steinberg, P., *Celebrating the Jewish Year: The Fall Holidays: Rosh Hashanah, Yom Kippur, Sukkot Paperback* – July 2, 2007, Janet Greenstein Potter (Editor), USA.

Tepebaş – Durugönül 2013

Tepebaş, U., - Durugönül, S., *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu*, KAAM Yay., İstanbul.

Williams 1994

Williams, M.H., "The Jews of Corycus—A Neglected Diasporan Community from Roman Times." JSJ 25 (2), Leiden, Netherlands.